

Belagatte Söz ve Sözü Uzatılmasına Dair Terimlerin Türkçe ve Batı Kökenli Denklikleri Üzerine

The Turkish and English Equivalents of the Terms Associated with the Concepts of Word and Belaboring in Rhetoric

Bahadır Güneş¹

ÖZET

Sözün kurallarına uygun, yerinde ve güzel bir şekilde dile getirilmesi esasına dayanan belagat, sözün kullanılmasına dair kural koyucu disiplinlerin en eskilerindedir. Bu disiplin, ifade güzelliğini kendisine bağlı alt kolları ile daha alt birimlerinin yardımıyla gerçekleştirir. *Meani*, *beyan* ve *bedii* olmak üzere üç ana kola ayrılan belagat, bu kolların kendi içinde bölümlere ayrılmasıyla söyleyişi güzelleştirmeyi hedefleyen, sözün yerine ve zamanına uygun olarak ifade edilmesinin yollarını gösteren geniş bir kurallar bütünü olarak ortaya çıkar. Bu çalışmada belagatin geneliyle ilgili değil, özellikle söz ve söz kavramı altında değerlendirilen unsurları üzerinde durularak belagat sahasında bir kusur veya eksiklik olarak kabul edilen sözün uzatılmasına dair terimler ele alınmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda belagatin söze dair unsurlarından *kelam*, *kelime*, *lafız* ile birer kusur olarak kabul edilen *tnab* ve *haşiv* terimleri üzerinde durularak söz konusu unsurların belagatte ele alınış biçimleri kısaca değerlendirilecek, bu terimlerin Türkçe karşılıklarının türetilip kullanılmasıyla ilgili, kaynaklarda öne sürülen terim önerileri ve Batı kökenli terimlerin birbirleriyle olan anlam denklikleri mukayese edilecek, terminolojik açıdan Arapça kökenli asıl terim ile Türkçe ve Batı kökenli terimler karşılıklı denklik özelliklerine göre değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Belagat, söz, terim, Türkçeleştirme, denklik

ABSTRACT

Rhetoric is based on the principle of the pertinent and accurate expression of words according to certain rules and is among the oldest rule-making disciplines associated with word usage. This discipline ensures elegance of expression by means of associated branches and sub-branches. Branched into *meâni* [meaning], *beyan* [statement], and *bedii* [aesthetic], rhetoric appears as a body of rules that aim to embellish speech and show the ways of proper and timely expression by further sub-branching these three branches. Rather than the full extent of rhetoric, this article instead discusses the particular elements that are categorized as words under the term of word and attempts to treat the terms relating to belaboring, which is considered a flaw or deficiency of rhetoric. In this respect, this study dwells on the terms *kelam* [remark], *kelime* [word], and *lafız* [wording], as well as *tnab* [belabor] and *haşiv* [pleonasm], both of which are considered linguistic flaws, and briefly evaluates their usage in rhetoric. With regard to the derivations and uses of the Turkish equivalents of such terms, the study also compares the terms suggested by resources and their lexical equivalents in English. The study finishes by evaluating the original terms in Arabic against their respective Turkish and English terms according to the quality of their equivalence.

Keywords: Rhetoric, word, term, Turkish equivalent, equivalence

¹Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Trabzon, Türkiye

ORCID: B.G. 0000-0003-4074-2757

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Bahadır Güneş,
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Trabzon, Türkiye
E-mail: bahadir.gunes@hotmail.com

Başvuru/Submitted: 30.05.2022

Revizyon Talebi/Revision Requested: 05.03.2023

Son Revizyon/Last Revision Received: 08.03.2023

Kabul/Accepted: 09.03.2023

Atıf/Citation: Güneş, B. (2023). Belagatte söz ve sözün uzatılmasına dair terimlerin Türkçe ve batı kökenli denklikleri üzerine. *TUDED*, 63(1), 1–16. <https://doi.org/10.26650/TUDED2023-1123334>

EXTENDED ABSTRACT

Based on the principle of the pertinent and accurate expression of words according to certain rules, rhetoric is one of the oldest rule-making disciplines associated with word usage. This discipline ensures elegance of expression by means of associated branches and sub-branches. Branched into *meâni* [meaning], *beyan* [statement], and *bedii* [aesthetic], rhetoric appears as a body of rules that aim to embellish speech and show the ways of proper and timely expression with further sub-branching these three branches.

Dating back to before the common era (BCE), rhetoric has always exhibited the characteristics of an interesting discipline since earliest times. Rhetoric has a rich seam of information for linguistics outside the literary science, which focuses on speaking in a beautiful, correct, place and time. Rhetoric and its sub-units have become an important field of research, especially for analyzing the language of poetry, as well as for the type of analyses on which linguists deliberate. Furthermore, rhetoric has become a unique sphere of research owing to the Turkish as well as other terms hinting at the Arabic elements in its rich terminology. While how these terms had gained popularity might be a question for other research and analysis, the emergence of such a terminology-based field of study is significant proof also indicating rhetoric to offer valuable data for linguistic studies as well as literary research.

The scientific approach toward literature and, accordingly, toward language as the basic element of rhetoric in linguistic studies is one of the factors that converge and combine the two disciplines. In this sense, in studies on rhetoric, it is possible for literary science and linguistics to achieve more quality results by combining different ideas within the same plan. This is an important point to consider in order to have Turcology studies be able to achieve its own interdisciplinary dimension.

Figures of speech are among the most notable elements that show rhetoric and language to involve various aspects of joint study methods, in which former denominations continue according to similar reasoning. Although figures of speech are essential elements of rhetoric, they don't signify rhetoric to the fullest extent. Nevertheless, they are the most distinguished aspect of rhetoric when coming to Turkish studies.

Rather than the full extent, this article instead discusses the particular elements that are categorized as words under the term of word and attempts to address the terms that relate to belaboring, which is considered a linguistic flaw or deficiency in rhetoric. In this respect, this study dwells on the terms of *kelam* [remark], *kelime* [word], and *lafiz* [wording], as well as *tnab* [belabor] and *haşiv* [pleonasm], both of which are considered linguistic flaws; the study will also briefly evaluate their usage in rhetoric. Concerning the derivation and use of the Turkish equivalents of such terms, the study also compares the terms suggested by resources as well as the lexical equivalents in English. The study finishes by evaluating the original terms in Arabic against their respective Turkish and Western terms based on the quality of their equivalence.

As a result of these comparisons, rhetoric terms that have posed a well-established order for centuries are seen to actually preserve their original terminology despite the Turkish suggestions and Western terms. In addition, the suggested Turkish rhetoric terms create a notable terminological body of data. In conclusion, a general semantic equivalence or overlap is seen to be present among the original terms of Arabic origin, the suggested words of Turkish origin and English. However, the presence of such equivalence or overlap does not mean that the related terms can be used interchangeably in all cases.

Giriş

Belagat, terim olarak ker şeyden önce maânî (kelâmın muktezây-ı hâle uygunluğunu sağlama), beyân (en açık bir şekilde ifade), bedî' (kelâmı süsleme) ve "tevâbî"ni için alan bir ilmin adıdır (Bilgegil, 1989, s. 21). Belagat, ifade güzelliğini birtakım alt birimlerine bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. *Meani, beyan ve bedii* olmak üzere üç temel unsur üzerinden hareket eden belagat, bu unsurları alt birimlere ayrılmasıyla sözü güzelleştirmeyi amaçlayan büyük bir kurallar bütünü meydana getirir.

Temel ürünü dil olan ve dilin gizemli bir sonuç olarak ortaya koyduğu sözün güzel, doğru; yerine ve zamanına uygun bir şekilde söylenmesi üzerinde duran belagat ve ilgili unsurları, edebiyat sahasının dışında dil araştırmaları için de zengin bir malzemeye sahiptir. Özellikle şiir dili incelemelerinde belagat ve ilgili birimleri, dil araştırmacılarının üzerinde düşündükleri bir alan olmuştur (Güneş, 2009, s. 14-15). Ayrıca belagatin sahip olduğu zengin terminoloji, kendi içinde Arapça kökenli unsurlara Türkçe ve başka dillerde sunulan önerilerle farklı araştırmalara konu olmuştur.

Dil incelemelerinde edebiyat ve belagat için de esas unsur olan dil bilimsel yaklaşımların benimsenmesi, belagat ve dil bilimi araştırmaları arasındaki ilgiyi güçlendiren bir başka husus olarak gösterilebilir. Bu bağa değinen Aktaş (1984, s. 141), matematik olmadan fen bilimleri olamayacağı gibi, dil bilimi olmadan da edebiyat olmaz şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur. Ayrıca Saussure'e göre (2001, 56), dil biliminin temel konusunun konuşmadaki sözcük olması; dolayısıyla belagatin de bir düşünce ve duygunun yerinde ve zamanında, manası en açık şekilde ve akıcı bir dille ifade edilmesi (Saraç, 2007, s. 35), belagatin dil bilimsel boyutunu ortaya koyar.

Çalışmamızda, belagatin geneliyle ilgili değil, özellikle söz ve söz kavramı altında değerlendirilen unsurlar ele alınarak belagat sahasında bir kusur veya eksiklik olarak değerlendirilen sözün uzatılmasına dair veriler incelenmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda söze dair unsurlardan *kelam, kelime, lafız* ile birer kusur olarak kabul edilen *itnab* ve *haşiv* terimleri üzerinde durularak söz konusu terimlerin belagatte ele alınış biçimleri kısaca değerlendirilerek Türkçe ve Batı kökenli çalışmalarda ele alınan terminolojik verilerle karşılıklı denklik özelliklerine değinilecektir. Burada söz ve söze dair belagat unsuru olarak ilk akla gelenler *kelam, kelime* ve *lafız* olmakla birlikte; sözün kusurlu oluşunu göstermesi bakımından, yine sözle ilgileri olduğu için *itnab* ve *haşiv* terimlerine de yer verilmiştir. Belagat terimlerinin Türkçe karşılıkları ve bu terimlerin genel bir değerlendirmesiyle ilgili Güneş (2009), Kaçar ve Güneş (2021, s. 228-267) tarafından hazırlanan çalışmalar ayrıntılı veriler içermektedir.

Çalışmamızda ele alınan terminoloji için yararlanılan belagat ile ilgili kaynaklar arasında özellikle en çok başvurulanları kısaca tanıtmak yerinde olacaktır:

Cevdet Paşa'nın *Belâgat-i Osmâniyye* adlı eseri, Mekteb-i Hukuk'taki belâgat derslerinin kitap hâline getirilişidir ve ilk baskısı fasikül şeklinde çıkmıştır. Eser, bir mukaddime ve üç

baptan meydana gelmiştir. Ayrıca eserde mukaddimeye bir “lâhika” konulmuştur ve burada “kelâm”dan, şiir ve nesirden bahsedilir. Mukaddimede ise fesahat ve belâgat üzerinde durulur. Daha sonra sırasıyla meânî, beyan ve bedî ayrı ayrı bölümlerde işlenmiştir. Dokuz defa yayımlanan kitap, bizde üzerinde münakaşa edilen ilk belâgat kitabı olma özelliğini taşımaktadır (Yetiş, 2006, s. 72-73).

Günümüzde belagat konusunda sıklıkla başvuru kaynaklardan biri de Kaya Bilgegil tarafından hazırlanan *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)* (Bilgegil, 1989) adlı eserdir. Eserde birbirinden farklı örneklerle açıklanan belagat terimleri, aynı zamanda Türkçe terim önerileri ile Batı dillerine ait terimlerle birlikte ele alınmıştır. Bu manada, önemli bir kaynak eser özelliği taşımaktadır.

Türkiye’de belagat alanında araştırmalar yapan araştırmacılardan biri de Kâzım Yetiş’tir. Özellikle Türk Edebiyatında belagatin ilk örnekleri üzerine yaptığı incelemeler oldukça önemlidir. Bu manada Yetiş’in belagat konusundaki araştırmalarını topladığı *Belâgattan Retoriğe* (Yetiş, 2006) adlı eseri, belagat konusu üzerine çalışacak araştırmacılar için bir başucu kaynağı niteliğindedir. Söz konusu eserde yer alan yirmi inceleme yazısı; belagatin teorisi, retorikle mukayesesi, Türk Edebiyatında belagate dair ilk çalışmalar konusunda ayrıntılı bilgiler içermektedir.

Yekta Saraç tarafından hazırlanan *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belagat* (Saraç, 2007) adlı eser, belagate dair temel Arapça eserler taranarak hazırlanmış, önemli Türkçe belagat kaynaklarından biridir. Üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde de sıklıkla yararlanılan eserde incelenen belagat terimlerine yer verildikten sonra her bölümün peşine konuyla ilgili örnekler eklenmiştir.

Menderes Coşkun tarafından kaleme alınan *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar* (Coşkun, 2007) adlı eser, özellikle edebî sanatlar hakkında yapılan çalışmaların yüzeysel değil, ayrıntılı ve derinlemesine olmasının gereğine işaret eden, edebî sanatların her biri üzerinde detaylı incelemeler yapılmasının önemini vurgulayan bir araştırmadır. Coşkun, edebî metinler ekseninde, edebî sanatların sürekli üzerinde düşünülmesi gereken bir araştırma alanı olduğunu, Türk belagati çalışmalarının Batı retoriğinden ayrı tutulmaması gerektiğini belirtir. Çalışma, giriş bölümünün dışında kendi içinde beş bölüme ayrılmaktadır. Birinci bölümde, anlamla ilgili sanatlarla, ikinci bölümde kelime ve kelamın yapısı, dizimi ve ahengiyle ilgili sanatlarla, üçüncü bölümde sanat olarak kabul edilen nazım türlerine, dördüncü bölümde harflere dayalı sanatlarla, beşinci bölümde de Batı retoriğinden, dil bilimi çalışmalarından ve edebî metinlerden hareketle bu kitapta teklif edilen bazı sanatkârane ifade ve anlatım tarzlarına yer verilmiştir.

Belagatle ilgili belirtilen kaynakların yanı sıra belagate dair daha önce yazılmış eserler üzerine çok sayıda çalışma hazırlayan, yayımlayan araştırmacılardan biri Mücahit Kaçar’dır. Belagatin temel kaynakları ve uygulanma biçimlerini örnekleriyle gösteren çalışmaları arasında *İbni Kemal Divanı’nın İncelenmesi* (Kaçar, 2010) başlıklı doktora tezi ile Şerifi’nin *Hadikatü’l-Fünûn* (Kaçar, 2013) adlı eseri üzerine hazırladığı inceleme ilk akla gelenlerdendir. Belirtilen

çalışmaların dışında araştırmacının konuya dair çok sayıda çalışması bulunmaktadır.

Belagatle ilgili kaynakların yanı sıra Arapça kökenli belagat terimlerinin Türkçe denklikleri üzerine hazırlanmış ve Türkçe kökenli terim önerilerini içeren çok sayıda kaynak olmakla birlikte özellikle aşağıda kısaca tanıtılan çalışmalar öne çıkar:

Arapça kökenli terimlere Türkçe kökenli terim önerilerinin karşılık olarak sunulduğu kaynaklardan biri, Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmış olan *Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü* (Komisyon, 1948) adlı eserdir. Bu eserde, Arapça kökenli ve Türkçe kökenli terimlerin Batı kaynaklarındaki karşılıkları da gösterilmiştir. Araştırmanın sonunda, yeni türetilen kelimelerle karşılanan eski edebiyat terimleri dizini bulunmaktadır.

Beşir Göğüş tarafından hazırlanan *Anlatım Terimleri Sözlüğü*'nde (Göğüş, 1998), kelimelerin hem Arapça kökenli eski şekillerine hem de Batı kaynaklarındaki karşılıklarına yer verilmiştir. Eserin sonunda Fransızca-Türkçe, İngilizce-Türkçe ve eski terimler dizini bulunmaktadır.

Göğüş tarafından hazırlanan üstteki çalışmanın benzeri olan ve Beşir Göğüş, Ferhan Oğuzkan, Olcay Öner toy, Mahir Ünlü ve Sevinç Koçak tarafından kaleme alınan *Yazın Terimleri Sözlüğü* (Göğüş ve ark., 1998) de yeni terim önerilerini, eski ve Batı kökenli karşılıklarıyla beraber sunmuştur. Çalışmanın sonunda eski terimler dizini ile birlikte, İngilizce-Türkçe, Almanca-Türkçe ve Fransızca-Türkçe terimler dizini yer almaktadır.

Belagatte Söz ve Sözüün Uzatılmasına Dair Terimlerin Türkçe ve Batı Kökenli Denklikleri

1. Kelam

Kelam, tam bir nispete işaret eden, belirli bir hüküm taşıyan cümle; başka bir deyişle, muhatap veya dinleyen için bir yargı ve anlam ifade eden, onun zihninde anlamla ilgili herhangi bir soruya yer bırakmayan söz şeklinde açıklanabilir. Kelamın, zihinde kavram hâlinde bulunan ve dile getirilmemiş olanına *kelam-ı nefsi*, dile getirilmiş olanına ise *kelam-ı lafzi* adı verilmektedir (Saraç, 2007, s. 56).

Türkçe yayınlarda *kelam* terimi ile ilgili veya denk bir terim önerisi olmak üzere *söz* ve *söylem* terimlerine rastlanır. *Söz*, “Bir maksadı anlatmak üzere söylenen kelime veya kelimelerden oluşan dizi; toplumsal bir kurum olan dilin kişi tarafından özel olarak kullanılması”dır (Korkmaz, 2007, s. 198). Terimin açıklamasında sözüün bir amacı belirtebilme özelliğine, başka bir deyişle yargı değerine dikkat çekilmiştir. *Kelamda* da hüküm veya yargının açık ya da net oluşu söz konusudur. Dolayısıyla maksadı anlatmada dinleyici veya okuyucuda anlama dair herhangi bir tereddüt bırakmamaları itibarıyla *kelam* ve *söz* terimleri ortak özellikler sergilerler (Güneş, 2009, s. 29).

Sözüün Batı kaynaklarındaki özdeşi olarak işaret edilen *parole*, “söz ve konuşma yeteneği”, “söz söyleme yeteneği” gibi anlamlara gelmektedir. Terime dair konuşma veya söyleme

yeteneği üzerinde durulmuş, sözün yargı veya hüküm taşıyıp taşınamamasıyla ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Bu durumda, *parole* teriminin içeriğinde herhangi bir yargıya veya tam bir hükme yer verilmemesi nedeniyle tam eşiti olarak kullanıldığı hâlde *söz* ve buna bağlı olarak *kelam* teriminden ayrıldığı söylenebilir (Güneş, 2009, s. 29).

Söylem, duygu ve düşüncelerin sözcükler ve cümlelerle biçimlenmiş durumudur. Söylem bir cümle sınırını açtığı gibi, bir amacı da tam olarak bildiren anlatım biçimidir. Dolayısıyla bir ileti taşıyan sözdür. (Göğüş, 1998, s. 119). *Söylem*, dinleyici veya okuyucuya iletilmek üzere söylenen ve bir yargı taşıyan sözdür. *Kelam* için üzerinde dikkatle durulan husus, bu terimin tam bir yargı taşıması, dinleyici veya okuyucunun zihninde anlama dair bir şüphe veya yanıltıcı unsura yer vermemesidir. Aynı özellik *söylemde* de görülür. Burada da söylenenin bir ileti veya yargı taşımasının gereğine atıfta bulunulur (Güneş, 2009, s. 30).

Söylemin Batı kökenli karşılığı olarak işaret edilen *discours*, “ayrıntılı ve ciddi konuşma, yazma”; “söylev”, “nutuk” gibi anlamlara gelmektedir. Burada “ciddi ve ayrıntılı konuşma veya yazma şekli” dikkat çekicidir. *Discours*ta sözün hüküm veya ileti taşıma özelliğine vurgu yapılsa da ifade edilen ciddiyet ve ayrıntı, anlatıcının dile getirdiklerini, dinleyicinin anlamasına dair isteğini gösterir. Dolayısıyla anlatma ve muhatabın anlamasına katkıda bulunma özelliği belirir. Terimler arasında tam manasıyla bir denklikten söz etmek güçtür (Güneş, 2009, s. 30).

Aktaş, *kelam* ile *énoncé* (*ibare-sözce*)un karşıladığı kavramın ifade edilmiş olabileceğini belirtmiş, ancak *belagatte* soyut *énoncé*ün ele alınmayıp onun belirli yer ve zamanda kazandığı durum üzerinde durulduğunu ve bu durumun da *enonciatione* (*sözcelem*) terimini akla getirdiğini ve bu iki terimin ayrı ayrı değerlendirilemeyeceğini öne sürmüştür (Aktaş, 1984, s. 57). Ancak bu öneri de içerdiği özellikler bakımından *kelam* terimiyle tam olarak örtüşmez. *Kelamda* dinleyene tam bir yargı ifade etme özelliği vardır. Buna karşın *sözce* içinde değerlendirilen bir ünlem, ne kadar bilinen bir ifadeyi temsil etse de dinleyene tam bir yargı bildirmez (Güneş, 2009, s. 31).

Énoncé terimine karşılık olarak kullanılan *sözce* de anlamı itibarıyla *énoncé* terimini karşıladığı için *kelam* terimi ile tamamen denk düşmez. *Sözce*, iki susma arasında söylenebilecek söz ya da davranışlardan ünlemleri de kapsadığı için *énoncé* terimi ile örtüşür. Ancak *kelam* ile ilgili aynı denklikten söz etmek güçtür (Güneş, 2009, s. 31).

2. Kelime

Belagatte kelime, bir mana için konulmuş lafızdır. Bir başka deyişle, doğrudan doğruya ya da katıldığı diğer bir lafız dolayısıyla bir anlama işaret eden lafızdır (Saraç, 2007, s. 57).

Sözcük, *kelime* yerine kullanılan bir terimdir. *Sözcük*, “Tek başına bir anlamı olan ya da tümce içinde görevi bulunan bir ya da birkaç heceden oluşan ses birimi” (Göğüş ve ark., 1998, s. 107; Göğüş, 1998, s. 121) şeklinde tanımlanır. *Sözcük* için yapılan bu ve benzeri tanımlamalar birebir olarak *kelime* terimini yansıtır. İlk başlarda yadrganan *sözcük*, bugün artık birçok yazar ve araştırmacı tarafından kullanılmakta veya tercih edilmektedir.

Terimin Batı kökenli karşılıkları arasında *mot* terimine yer verilmiştir (Bayram, 2008, s. 313). *Mot* “sözcük / kelime”; “söz”, “laf” demektir. *Mot* teriminin sözlük anlamı içerisinde doğrudan *sözcük / kelime* terimine yer verilmesi, terimler arasında anlam bakımından bir yakınlığın olduğunu gösterir. Buna ek olarak *mot* terimi, “söz” ve “laf” gibi anlamları da içerir.

3. Lafız

Lafız, insanın ağzından çıkan ses birliği; insan akciğeri tarafından itilip ses yollarından geçen havanın ağızı terk ettiği zaman meydana getirdiği titreşim biçiminde tanımlanmaktadır. Söz konusu ses birliği ve titreşim anlamlı olduğunda *kelime* adını almaktadır. Kısaca *lafız*, bir kavramı, duygu ve düşünceyi *gösteren / dâl* olarak değerlendirilir. Bu lafzın gösterdiği kavram ise *gösterilen / medlûldür* (Saraç, 2007, s. 57).

Lafız terimini karşılamak üzere daha önce *kelam* terimi için de ileri sürülen *söz* terimine yer verilmiştir. Kelamda olduğu gibi *lafız* karşılığı olmak üzere *söz*, “Bir kişinin kendi düşünce ve duygusunu anlattığı, dilin genelliği içinde kişisel nitelik taşıyan, sözlü ya da yazılı dil ürünü” (Göğüş ve ark., 1998, s. 107; Göğüş, 1998, s. 120) şeklinde tanımlanır. *Lafzın* tanımında üzerinde dikkatle durulan husus, terimin ağızdan çıkan anlamlı ya da anlamsız sesleri içermesidir. Buna karşın *sözde* duygu ve düşünce ifade etme yeteneği mevcuttur. Dolayısıyla buradaki açıklamalara göre *söz* terimi anlamlıdır, muhatap / dinleyiciye bir mesaj iletir. Belagatteki *lafız* ise anlamlı olabileceği gibi, anlamsız sesleri de içerebilir. Buna bağlı olarak *söz* teriminin, *lafız* ile tam manasıyla örtüşüğünü söylemek güçtür. *Parole* terimi, daha önce de belirtildiği gibi, “söz söyleme yeteneği”dir. Ayrıca terimin sahip olduğu anlam katmanları, belli bir yetenek veya yapabilme durumu üzerinde durduğu için ifadenin kendisiyle değil, bu ifadeyi dile getirenle ilgilidir. Buna ilaveten belli bir beceri isteyen ses de anlamlı olabilir. Anlamsız birtakım sesler için belli bir yetenekten söz etmek de doğru olmayacaktır.

4. İtnab

Bir amacı ya da niyeti, onu ifade etmeye yeterli sözden daha uzun bir ibare ile dile getirmeye *itnab* denir. Bilgegil bu kelimeyi *söz katma* terimiyle karşılamıştır. Maksudı ifadede alışlagelen ibareden fazla kelime kullanıldığında bu fazlalık bir yarar sağlamıyorsa bu *tatvil (sözü uzatma)* kabul edilerek *itnab-ı mumil* adını alır ve bir kusur sayılır. Anlama olumlu bir katkısı olmayan *tekrir*, bu açıdan *tatvil* olarak kabul edilir. Buna göre, *icaz* her zaman olumlu bir durumu nitelmediği gibi, *itnab* da mutlaka olumsuz bir durumu ifade etmez (Saraç, 2007, s. 83; Bilgegil, 1989, s. 118). *Söz katma* ya makbul sayılır ya da sayılmaz. Birincisi *itnab-ı makbul*; ikincisi de *itnab-ı mümel (mumil)* terimleriyle ifade edilmiştir (Bilgegil, 1989, s. 118). Bu terimler yerine Bilgegil’in önerdiği birincisine *makbul sayılan söz katma*; ikincisine de dinleyene sıkıntı vermesi, dinleyiciyi bıktırması nedeniyle *makbul sayılmayan söz katma* denilebilir.

Türkçe terminolojiye dair bazı kaynaklarda *itnab* teriminin dengi olmak üzere, *kelime kalabalığı*, *sözü uzatma* ve *uzatı* terimlerine yer verilmiştir.

Kelime kalabalığı, “Söze gereksiz yere katılan kelime çokluğu” (Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü, 1948, s. 64) olarak değerlendirilir. Terimin tanımı *itnabın* söze olumsuz ya da gereksiz katkı yapan anlamına, başka bir deyişle, *itnab-ı mumil / mümele* yaklaşır. *Itnab* kusurunu sadece tek yönüyle sunması nedeniyle *kelime kalabalığı* önerisiyle *itnab* teriminin tam manasıyla denk olabileceğini söylemek güçtür. Bu önerinin sadece olumsuz yanı ile *itnaba* yaklaştığı söylenebilir.

Kelime kalabalığının Batı kökenli dengi kabul edilen *diffusion* “yayma”, “yayıma”, “dağıtma” anlamlarına gelmektedir. Terimin sözlük anlamı ancak dolaylı olarak *kelime kalabalığına* yaklaşır. *Kelime kalabalığı*, sözü gereksiz yere uzatmak, söze gereksiz ayrıntılar eklemek, ifadeyi dağıtmak, amacından saptırmaktır. Buradan hareketle benzer anlam özelliklerini içeren *diffusion* terimiyle bir ortaklık veya benzeşmenin olduğu söylenebilir. Ancak bu benzerlik doğrudan değil, dolaylıdır.

Sözü uzatma, “Sözü ayrıntılarla, açıklamalar ve örneklemelerle uzatma” (Göğüş ve ark., 1998, s. 108) şeklinde tanımlanmıştır. Terimin içerdiği anlam, *itnab* terimine oldukça yakın bir özellik sergiler. *Itnabın* sahip olduğu ve “sözde gereksiz ayrıntılara yer verme” durumu, *sözü uzatma* teriminde değişik bir şekilde, ama aynı anlamı kastederek yansıtılmıştır. Terimler arasındaki yakınlık, *sözü uzatma* ile *itnab* terimini denklik açısından birbirine yaklaştırmaktadır.

Uzatu terimi de *itnab* ile ilgili olmak üzere öne sürülür ve iki şekilde tanımlanır. Bunlardan birincisi, “Anlatımı, konunun anlaşılıp çeşitli yönleriyle tanınmasına yaramayan ayrıntılar, örnekler ve açıklamalarla sürdürme”; ikincisi ise “Bir konuda okuyucuya zevk vermek amacıyla ayrıntılara inerek, örnekler vererek, çözümlenme yaparak anlatımı uzatma” (Göğüş, 1998, s. 136) şeklindedir. Belirtilen tanımlar birleştirildiğinde *itnabın* özellikleri ortaya çıkar. Dolayısıyla *uzatu* terimi, *itnab* teriminin hem olumlu hem de olumsuz anlamını bir araya getirir. Bu yönüyle de *itnab* terimiyle denklik oluşturmak için daha uygundur.

Sözü uzatma ve *uzatu* önerilerinin Batı kaynaklarındaki eşiti sayılan *prolix*, “lafı uzatan”, “uzun söz”, “ayrıntılı”, “yorucu” gibi anlamlara gelir. *Prolix*, *sözü uzatma* ve *uzatu* terimlerine göre *itnab* kusuruna daha genel anlamlarla yaklaşır. *Itnab*, gereksiz ilavelerle sözü boğduğu için ayrıntı ve yoruculuk durumu ortaya çıkabilir. Ancak *itnab* terimini sadece bu açıdan değerlendirmek, bu terimi açıklamada yetersizdir; Belagatte, *itnab* gereksiz ayrıntılar içerdiği gibi, söze olumlu katkılar da yapar. Buradan hareketle *sözü uzatma*, *uzatu*, *prolix* terimleri, *itnaba* sadece söze yaptığı olumsuz etki dolayısıyla denklik oluşturabilmektedir.

4.1. *Itnab-ı Makbul* (Makbul Sayılan Söz Katma)

Itnab-ı makbul veya *makbul sayılan söz katma* terimiyle ilgili Bilgegil’in değerlendirmesi şu şekildedir: “*Makbul sayılan söz katma* ya bir unsur ile ya da birden çok unsur ile olur. Bu şu üç hâlden biri ya da hepsi ile sağlanır: Mananın pekiştirilmesi, anlatılacak şeyin abartılması, kastedilen hususun fazla tasviri. Birden çok unsur ile söz katma, sözü söyledikten sonra açıklama yoluyla olumludan sonra olumsuz, olumsuzdan sonra olumluyu söyleme yoluyla,

tekrir yoluyla; ara söz (*i'tiraz*) veya ara cümle (*cümle-i mu'terize*) katma yoluyla yapılır” (Bilgegil, 1989, s. 118-123).

İtnab-ı makbul teriminin Türkçe kökenli karşılığı olarak ilgili terim çalışmalarında *dolaylama* terimine yer verilmiştir. Ayrıca *itnab-ı hasen* ibaresiyle *güzel uzatı* terimine de rastlanır.

İtnab-ı makbulün dengi olarak *dolaylama*, “Bir düşünceyi, olayı ya da duyguyu doğrudan doğruya anlatma yerine başka sözcükler kullanarak anlatma”dır (Göğüş ve ark., 1998, s. 39). Terimin tanımındaki veriler, *itnab-ı makbulün* “bir unsur ile söz katma” özelliğine yaklaşır. *Dolaylamada* kısaca, dinleyici ya da okuyucuyu sıkmadan ifade edilmek istenen unsurun değişik tasvirleri ile söz katma durumundan bahsedilir. Dolayısıyla *dolaylama* terimi ile *itnab-ı makbulün* benzer özelliklere sahip oldukları, aralarında bir denklik olduğu öne sürülebilir.

Dolaylama teriminin Batı kökenli dengi olarak belirtilen *periphrase*, “dolaylı yoldan anlatma”, “dolaylama” anlamlarını içermektedir. Dil bilimsel terminoloji çalışmalarında *dolaylama* teriminin karşılığı kabul edilen *periphrase*, yaygın kullanım alanı itibarıyla *dolaylama* ve *itnab-ı makbul* terimi ile denklik gösterir.

Güzel uzatı, *itnab-ı hasen* teriminin Türkçe terim karşılığı olarak belirtilmektedir. Söz konusu terim, “Bir konunun anlaşılması için gerekmezse de sözü örnekler, anılar, öykücüklerle süsleyip uzatma” (Göğüş, 1998, s. 65) şeklinde tanımlanır. Terimin anlamı, *dolaylama* teriminden daha kapsamlıdır; dolayısıyla bu açıdan *itnab-ı makbul* terimiyle daha çok denklik gösterir. Çünkü *güzel uzatı*, sözü, dinleyene daha iyi sunabilmek için hem detaylı betimleme özelliği hem de birer ara cümle veya cümleden büyük birlikler olarak kabul edilebilecek küçük hikâyecikler içerir. Dolayısıyla *itnab-ı makbul* terimini iki yanıyla yansıtmaya özelliği sergiler.

4.2. İtnab-ı Mumil - İtnab-ı Muhil (Makbul Sayılmayan Söz Katma)

Makbul sayılmayan söz katmada dinleyeni bıktıracak ve buna bağlı olarak anlatılmak istenen düşüncenin, verilmek istenen mesajın anlaşılmasını engelleyecek derecede sözü uzatma durumu vardır. Söze gereksiz kelime veya cümle katmak, makbul sayılmayan bir anlatma tarzı olarak kabul edilir. Belagat kaynaklarında bu duruma *itnab-ı mümil* ya da *itnab-ı mumil* adı verilmiştir. Bazı kaynaklarda aynı amaçla *itnab-ı muhil* terimi kullanılır. *İtnab-ı muhilde* sözdeki fazlalıklar nedeniyle istenilen anlamı verememe durumu mevcuttur. Bu da *haşiv* yoluyla meydana gelen *tatvil* veya *iksar* denilen bir üslup zaafı olarak kabul edilmektedir. *Tatvil*, sözlük anlamı olarak “uzatmak”, “uzatılmak” anlamlarına gelir. Dolayısıyla edebiyatta hiçbir yararı olmadan amacın dışında söz söylemek ya da söylenilen sözün amaca aykırı bulunması *tatvil* olarak kabul edilmiştir (Bilgegil, 1989, s. 123).

Bir belagat terimi olarak *itnab-ı mumil* / *itnab-ı muhilin* Türkçe terim karşılığı olmak üzere *uzatılılık* ve *gereksiz uzatma* şeklindeki terim önerilerine yer verilmiştir.

Bu önerilerden *uzatılılık*, “Sözün boşuna uzaması hâli” (Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü, 1948, s. 115) olarak tanımlanır. Terimin açıklamasında gereksiz yapılan uzatmanın

olumlu ya da olumsuz olduğuna yönelik bir bilgi verilmemiştir. Buna karşın *itnab-ı mumil* / *itnab-ı muhil*de sözün olumsuz anlamda ayrıntılar içermesi görülür. Bu durumda dinleyici için, *uzatılılık* ile *itnab-ı mumil* / *itnab-ı muhil*in terim özelliği itibarıyla denkliğini değerlendirme durumu açık değildir.

*Uzatılılık*ın Batı kökenli dengi olarak işaret edilen *prolixité*, “uzunluk”; “ayrıntılı olma”, “yorucu olma” anlamlarını içerir. Terimin mevcut anlam özellikleri nedeniyle *prolixité*, *itnab-ı mumile* *uzatılılık* teriminden daha yakındır. Çünkü *prolixité*, doğrudan olmasa da dolaylı olarak yapılan uzatmanın gereksizliğini ifade eder. *Itnab-ı mumil* / *itnab-ı muhil* de büyük oranda aynı anlam özelliğini yansıtır.

Bir diğer öneri olan *gereksiz uzatma* ise “Anlatımda konuyu gereksiz ayrıntılar ve örneklerle, ilgisiz yönlerle doğru, usandırıcı nitelikte genişletme” (Göğüş ve ark., 1998, s. 53) şeklinde tanımlanır. Terimin anlamı birebir olarak *itnab-ı mumili*; dinleyene “kastedilen anlamı verememe” özelliği dolayısıyla da *itnab-ı muhil* terimini yansıtır. İfadeyi, daha iyi açıklamak veya anlatmak gibi olumlu bir katkısı olmayan gereksiz ayrıntılar ve uzatmalar, hem *makbul sayılmayan söz katma* hem de *gereksiz uzatma* teriminin kapsamındadır. Bu bağlamda içerdikleri anlam özellikleri itibarıyla terimler arasında denklik vardır.

Gereksiz uzatma önerisinin Batı kökenli karşılığı olarak işaret edilen *verbosité*, “laf kalabalığı”, “fazlasıyla uzun ifade, yazı veya konuşma” anlamlarını içerir. Açıklamada belirtilen konuşma veya yazmada aşırılığa gitme durumu, *itnab-ı mumil* / *itnab-ı muhil*deki gereksiz ayrıntılara yer verme ile örtüşürülebilir. Çünkü *itnab-ı mumil* / *itnab-ı muhil*de gereğinden fazla kelime veya ibarelerle sözü uzatma, muhatabı sıkma, anlam karışıklığına yol açma durumu söz konusudur. Bu manada, *verbosité* terimi belirtilen özellikleri nedeniyle *gereksiz uzatma* ve *itnab-ı mumil* / *itnab-ı muhil* ile denk kabul edilebilir.

5. Haşiv / Söz Fazlası

Haşiv, cümlenin temel öğelerinden olmayan ve ifade edilmek istenen asıl anlama katkısı da bulunmayan kelimelere denir. Başka bir deyişle sözün anlamının, kendisi olmaksızın da tamamlandığı kelimelerdir (Saraç, 2007, s. 89).

Haşiv teriminin Türkçe kökenli karşılığı olarak *artıklama*, *gereksiz söz* ve *gereksizlik* terimlerine rastlanır.

Bu terimlerden *artıklama*, “Aynı fikri başka başka deyimlerle tekrarlama” (Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü, 1948, s. 15) şeklinde tanımlanır. Bu açıdan değerlendirildiğinde *haşiv* de bir yönüyle gereksiz tekrar özelliği taşır. *Artıklama* terimi de gereksiz tekrarlara atıfta bulunur. Ancak bu bağlamda *haşiv* ile olan denkliği dolaylıdır. Çünkü *haşiv*de açıkça dile getirilen, sözün gereksiz unsur içerme özelliği, *artıklamada* dolaylı olarak anlaşılmaktadır. Bu manada *artıklama* terimi, *haşiv* teriminin içerdiği özelliklere belirli ve doğrudan vurgu yapmadığı için tam manasıyla bir denklikten söz etmek güçtür.

Artıklama teriminin Batı kökenli dengi olarak işaret edilen *périssologie*, “Sözcükleri bilerek çift anlamlı olarak kullanma” veya “Sözcüklerin anlamlarında çift anlamlılık oluşturma” şeklinde tanımlanır. Terimin anlamında doğrudan olmasa da dolaylı olarak ifadede gereği olmadığı hâlde fazlalık olan unsurlara yer verme özelliği mevcuttur. Bu açıdan *périssologie* terimi, dolaylı da olsa *haşiv* ve *artıklamaya* yaklaşır. Ancak genel anlamı düşünüldüğünde *périssologie*, *haşiv* veya *artıklama* terimleri için denk bir özellik sergilemez.

Tautologie, “Aynı anlama gelen iki kelimeyi gereksiz yere bir arada kullanma”; “yineleme”, “gereksiz tekrar” anlamlarına gelir. Terimin gereksiz kullanımı ifade etme özelliği *haşiv* ve *artıklama* ile örtüşmektedir. *Tautologiede*, gereksiz yere tekrar edilen unsur olarak sadece kelimelere değinilmiştir. Ancak *haşivde* aynı anlama gelen ve gereksiz yere kullanılan unsur, kelime olabileceği gibi, kelime grubu veya daha büyük dil birlikleri de olabilir. Buradan hareketle elde edilen verilere göre, *artıklama*, *tautologie* ile denklik oluşturmakla birlikte, *haşiv* ile tam manasıyla denk değildir.

Haşvin Türkçe kökenli terim karşılığı olarak işaret edilen terimlerden biri de *gereksiz sözdür*. *Gereksiz söz*, “Birtakım eş anlamlı sözcükler ya da aynı düşünceyi taşıyan tümcelerle uzatılan ve güç anlaşılır duruma sokulan söz” (Göğüş ve ark., 1998, s. 53; Göğüş, 1998, s. 61) biçiminde tanımlanır. Terimde belirtilen anlam, gereksiz kelime veya kelime gruplarının yol açtığı söz kalabalığını anlatarak *haşvin* daha çok olumsuz yanına işaret eder. Sözü'nün zor anlaşılır olması nedeniyle de *haşiv-i müfsid* özelliği gösterir. *Haşivi* sadece söze yaptığı olumsuz etkisiyle değerlendiren *gereksiz söz*, ortak özellikleri çok olmakla birlikte, *haşiv* terimiyle tam olarak denklik sergilemez.

Gereksiz söz önerisinin Batı kökenli karşılığı olarak gösterilen *redondant*, “söz kalabalığı”, “tumturaklı söz” anlamlarına gelir. *Haşiv* ve *gereksiz söz*deki, ifadede var olan ve gereği olmayan kelime ve kelimedeki büyük birliklerin bir özellik oluşturmaması, *redondant* teriminde de vardır. Ancak “tumturaklı söz”, her zaman gereksizliği ifade etmez. Sözü'nün tumturaklı olması, anlama bir katkısı olmamakla birlikte, kulağa hoş gelebilir. Ancak *haşiv* ve *gereksiz söz* ile ilgili açıklamalarda bu tür bir özelliğe rastlanmaz. Dolayısıyla *gereksiz söz* ve *haşiv*, anlam özelliği bakımından *redondant* terimiyle ortak özelliklere sahip olmakla birlikte, burada tam olarak bir denklik söz konusu değildir.

Gereksizlik, *haşiv* için ileri sürülen Türkçe kökenli terim önerilerinden biri olup “Anlamı bildirmekte gereği olmayan sözcüklerin, tümcelerin durumu” (Göğüş, 1998, s. 61) biçiminde tanımlanmıştır. Burada özellikle gereksiz kelime ve cümlelerin ifade içindeki durumundan söz edilmektedir. *Haşivde*, gereğinden fazla kelime veya cümlenin kullanılmasından doğan ve sözde aşırılığa giden bir kullanım söz konusudur. Dolayısıyla ifadenin niteliğinden bahsedilmektedir. *Gereksizlikte* ise lüzumu olmadan kullanılan kelime veya cümlelerin durumuna değinilmektedir. Yani *haşivde* gereksiz kelime veya kelime gruplarının ortaya koyduğu ifadenin sonucundan, *gereksizlikte* ise ifadeyi oluşturan kelime veya cümlenin içinde bulunduğu durumdan bahsedilmiştir.

*Gereksizlik*in Batı kökenli karşılığı olarak belirtilen terimlerden *redondance*, “söz kalabalığı”, “tamturak” anlamlarına gelmektedir. Yapılan tanımlamada, sözdeki gereksiz gösterişten bahsetmekle birlikte, *gereksizlik* teriminin içerdiği anlatımda nitelikten çok, durum üzerinde durması nedeniyle ondan ayrılır.

Gereksizlik teriminin bir diğer Batı kökenli karşılığı olarak değerlendirilen *pléonasme*, “söz uzatımı” anlamına gelmektedir. Terimin anlamının içerdiği genellik nedeniyle *haşivin* hem olumlu hem de olumsuz yönüyle ele alınabilecek niteliğine sahiptir. *Söz uzatımı* daha çok *itnab* kusuru için kullanılmakla birlikte, *haşiv* teriminin de bir anlamda sözü gereksiz yere uzatma özelliği nedeniyle benzerlik gösterir. *Gereksizlik* teriminin daha çok kelime ve cümlelerin durumu olarak belirtilmesi nedeniyle *pléonasme* terimi *haşive* daha yakındır.

Belagatle ilgili kaynaklarda belirtildiğine göre iki çeşit *haşiv* vardır; *haşv-i müfsid* (manayı bozan *haşiv*), *haşv-i gayr-i müfsid* (manayı bozmayan *haşiv*) (Saraç, 2007, s. 89).

5.1. Haşv-i Müfsid (Anlamı Bozan Haşiv)

Dile getirilmek istenen anlamı bozan *haşiv*dir. Neyin anlatılmak istendiğinin tam olarak bilinmediğini gösterir (Saraç, 2007, s. 89). *Haşv-i müfsid*, ifadeyi gereksiz yere kalabalık bir yapıya boğmanın yanında, anlamı da zaafa uğratan *haşiv* türüdür. *Haşv-i müfsid* terimi ile ilgili herhangi bir Türkçe ve Batı kökenli terim önerisine rastlanmamıştır.

5.2. Haşv-i Gayr-i Müfsid (Anlamı Bozmayan Haşiv)

Üç kısma ayrılır:

1. *Haşv-i kabih* (Çirkin Fazlalık): Anlamı bozmayan ama lüzumsuz bir fazlalık olduğundan söze çirkinlik veren *haşiv*dir (Saraç, 2007, s. 89).

Saraç’ın (2007: 89) *çirkin fazlalık* olarak değerlendirdiği *haşv-i kabih* teriminin Türkçe kökenli karşılığı olarak *artıklama* önerisine yer verilmiştir. Söz konusu terimin Batı kökenli karşılığı olarak da daha önce üzerinde durulan *périssologie* ve *tautologie* terimleri gösterilmiştir.

Haşv-i kabih kusurunun anlam üzerinde herhangi bir etkisi yoktur. Buradaki sorun, ifadeye gereksiz sözler eklemekten kaynaklanır. Aynı düşüncüyü değişik ifadelerle tekrar etmek de anlamda herhangi bir olumsuzluğa yer vermeyecektir. Başka bir ifadeyle *artıklama* teriminde de ifadedeki yanlışlık anlamda değil, gereksiz ayrıntı içeren sözdedir. Her iki terimin de belirtilen esaslarda benzer özellikleri içermeleri nedeniyle *artıklama* ile *haşv-i kabihin* denk özellikler sergilediğini söylemek mümkündür.

Artıklama teriminin Batı kökenli karşılığı olarak işaret edilen ve daha önce üzerinde durulan *périssologie* teriminde kelime veya cümleleri çift anlamlı olarak kullanma ve böylece anlam karışıklığına yol açma durumuna değinilmişti. Ancak *artıklama* teriminde meydana gelen sorun anlam karışıklığı değil, anlatımda gereksiz kelimelere yer vermektir. Dolayısıyla terimler

özellik bakımından birbirinden ayrılmaktadır. *Tautologie* ise yapısında gereksiz tekrar özelliği barındırmanın yanında, kelimeleri iki anlama gelecek şekilde kullanmaktan kaynaklanan bir söz ve anlam kalabalığıdır. Terimin birinci özelliği *haşv-i kabih* ile denk bir özellik sergilerken ikinci özelliği ondan ayrılır.

2. *Haşv-i Melih* (Güzel ve Yerinde Fazlalık): Cümle arasında asıl maksadın dışında bir söz olduğu belli olmakla birlikte anlamı tamamlayıcı bir yönü bulunan *haşvidir* (Saraç, 2007, s. 89).

Saraç'ın (2007: 89) *güzel ve yerinde fazlalık* olarak ele aldığı *haşv-i melih* teriminin Türkçe kökenli karşılığı olarak *artımlama* ve *gereksizlik* terimlerine yer verilmiştir.

Artımlama, "Söze kuvvet vermek için, bir fikri gereksiz görünen kelimelerle tekrar etme" (Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü, 1948, s. 15) biçiminde tanımlanmıştır. Terim, anlam itibarıyla *haşv-i melih* terimiyle denklik gösterir; her iki terimin de cümlede tamamlayıcı unsur olması, sözü ve anlamı kuvvetlendirme amacıyla fazladan kelime veya kelime grubu içermesi, terimler arasındaki denkliği ortaya koyar.

Artımlama teriminin Batı kökenli karşılığı olarak işaret edilen *pléonasme*, daha önce de üzerinde durulduğu gibi, "söz uzatımı" anlamına gelmektedir. Terimin tanımında, uzatılan sözün gereksiz veya söze kuvvet kazandırmak amacıyla yapıldığına dair herhangi bir açıklama yoktur. Dolayısıyla terimler arasındaki denklik konusunda kesin bir yargıya varmak güçtür.

Bir diğer Türkçe kökenli öneri olan *gereksizlik* terimi, "Tümceden öznenin, tümleçlerin, anlamca gerekme de açıklayıcı nitelikte yinelenmesi" (Göğüş, 1998, s. 63-64) şeklinde tanımlanmıştır. Belirtilen açıklamadaki veriler, büyük oranda *haşv-i melih* terimini işaret eder; ifade veya anlatımda cümle veya cümle unsurlarının açıklayıcı nitelikte tekrar edilmesi özelliği hem *haşv-i melih* hem de *gereksizlik* teriminin ortak özelliği olarak öne çıkar. Dolayısıyla terimler arasında denklik söz konusudur.

Gereksizlik teriminin Batı kökenli karşılıklarından biri olan *pléonasme*, anlamındaki genellik ve kapalılık nedeniyle *gereksizlik* terimiyle denklik sergilemez. *Redondance* ise "söz kalabalığı", "tamturak" anlamlarıyla ifade edilerek kalabalığa ya da gösterişe neden olan kelime veya kelime gruplarının olumlu ya da olumsuzluğu konusunda herhangi bir açıklayıcı bilgiye yer vermemesiyle, anlamdaki kapalılıktan dolayı, *gereksizlik* ve *haşv-i melih*ten ayrılır.

3. *Haşv-i Mütevassıt* (Etkisi Olmayan Fazlalık): Söze çirkinlik vermediği gibi güzellik de katmayan *haşvidir* (Saraç, 2007, s. 89). *Haşv-i mütevassıt* teriminin Türkçe ve Batı kökenli karşılığı olarak herhangi bir terim önerisine rastlanmamıştır.

Sonuç

Belagat, sözün doğru, güzel, yerine ve zamanına uygun bir şekilde ifade edilebilmesinin yolunu gösteren, kurallarını belirleyen en eski disiplinlerin başında gelmektedir. Meani, beyan ve bedii olmak üzere üç ana başlık ve bu başlıklara bağlı alt birimlerdeki terminolojik

unsurlarıyla sözün güzellik, doğruluk ve uygunluğuna dair kural koyucu bir kimliğe sahiptir. Bu durum, Türkiye’deki çalışmalarda daha çok edebiyat sahasında kendisini gösteren araştırma ve incelemelerle takip edilebilmektedir.

Belagat disiplini, sahip olduğu zengin terminoloji ve anlam bilimsel unsurlarıyla aynı zamanda dil çalışmaları için de zengin bir malzeme ve ilgi çekici araştırma konularına sahiptir. Bu manada ilk akla gelen özelliklerden biri, Arapça esaslı bir disiplin olan belagatin terminolojisidir. Türk edebiyatında belagatin teorisi ve uygulanmasıyla ilgili kullanılan terminolojiye bakıldığında ağırlıklı olarak yerleşik Arapça kökenli terimlerin kullanıldığı görülmektedir. Ancak yine de bu yerleşik, kalıplaşmış terminolojik yapıya rağmen belagat terimlerinin Türkçeleştirilmesiyle birçok kaynaktan onlarca Türkçe kökenli terim önerisine yer verilmiş, bunlardan bazıları kısmen kullanılmış, bazıları ise sadece öneriden ibaret olarak kalmıştır.

Çalışmamızda, belagatin terminolojisi içinde “söz” ve ilgili bağlamda yer alan *kelam*, *kelime*, *lafız* ile belagat disiplininde birer kusur olarak kabul edilen ve yine sözle ilgili olan *itnab* ve *haşiv* terimleri ele alınarak bu terimlerin Türkçeleştirilmesiyle ilgili öneriler sürülen terim önerileri karşılaştırmalı olarak gösterilmeye çalışıldı. Bu bağlamda ilgili Türkçe terim önerilerinin Batı kökenli karşılıkları da karşılaştırma işlemine dâhil edilerek Arapça kökenli asıl terim, Türkçe kökenli öneri ve Batı dilleri kökenli terimin sahip olduğu anlam çerçevesi, kapsadıkları alan açısından örtüşme ve denklik esasında gösterilmeye çalışıldı.

Yapılan karşılaştırmalar sonucunda Arapça kökenli asıl terim ile Türkçe kökenli öneri ve Batı dilleri kaynaklı terimler arasında genel olarak anlamca bir denklik veya örtüşme olduğu görüldü. Bu durum, bilim, sanat veya meslek dalıyla ilgili olan ve belirli bir kavramı karşılayan terimler için oldukça dikkat çekici, önemli bir husustur. Ancak söz konusu denklik veya örtüşme, ilgili terimlerin her durumda birbirinin yerine kullanılabilmesi anlamına gelmemektedir. Türkçe terminoloji için zaman içinde böyle bir çaba sarf edildiğini göstermesi açısından söz konusu durum oldukça kıymetlidir. Ayrıca terim çalışmaları ve şiir dili incelemeleri başta olmak üzere, köklü bir disiplin olan belagat ile edebiyat sahası yanında dil araştırmalarının da iç içe olduğu, ortak araştırmaları konusu olabileceği gerçeği bu vesileyle bir kez daha görülmüş oldu. Bu mütevazı çalışma, söz konusu ortak çalışma alanına az da olsa katkıda bulunabilirse amacına ulaşmış sayılacaktır.

Tablo 1: Çalışmamızda İncelenen Belagat Terimleri ile Bu Terimlerin Türkçe ve Batı Kökenli Karşılıkları		
Belagat Terimi	Türkçe Karşılığı	Batı Kökenli Karşılığı
kelam	söz / söylem / ibare-sözce	parole / discours / énoncé
kelime	sözcük	mot
lafız	söz	parole
itnab	kelime kalabalığı/sözüzatma / uzatı	diffusion / prolixie
itnab-1 makbul / itnab-1 hasen	dolaylama / güzel uzatı	periphrase
itnab-1 mumil / itnab-1 muhil	uzatılılık / gereksiz uzatma	prolixité / verbosité

haşv	söz fazlası / artıklama / gereksiz söz / gereksizlik	périssologie / tautologie / redondant / redondance / pléonasme
haşv-i müfsid		
haşv-i gayr-i müfsid		
haşv-i kabih	çirkin fazlalık / artıklama	périssologie / tautologie
haşv-i melih	güzel, yerinde fazlalık / artıklama / gereksizlik	pléonasme / redondance
haşv-i mütevassıt		

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Aktaş, Ş. (1984). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*. Ankara: Birlik Yayınları.
- Bayram, A. (2008). *Fransızca sözlük*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bilgegil, M. K. (1989). *Edebiyat bilgi ve teorileri* (2. bs). İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Coşkun, M. (2007). *Sözüün büyüü edebî sanatlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Göğüş, B. (1998). *Anlatım terimleri sözlüğü*. Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- Göğüş, B., Oğuzkan, F., Öneroy, O., Ünlü, M. ve Koçak, S. (1998). *Yazın terimleri sözlüğü*. Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- Güneş, B. (2009). *Belagat ekseninde retorik / dil bilimi terimleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Kaçar, M. (2010). *İbni Kemâl Divânı'nın İncelenmesi (Nazım bilgisi-belâgat-üslûp ve dil özellikleri-muhtevâ)*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaçar, M. (2013). *Şerîfî Hadikatü'l-Fünûn*. İstanbul: Okur Akademi Yayınları.
- Kaçar, M. ve Güneş, B. (2021). Belâgat terimleri yerine kullanılan terimlere dâir. H. Aynur ve ark. (Ed.), *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XV. Osmanlı Edebî Metinlerinde Teoriden Pratiğe Belâgat* içinde (s. 228-267). İstanbul, Türkiye: Klasik Yayınları.
- Karabey, T. ve Atalay, M. (2000). *Ahmed Cevdet Paşa Belâgat-ı Osmâniye*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007). *Gramer terimleri sözlüğü* (3. bs). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Saraç, M. A.Y. (2007). *Klasik edebiyat bilgisi-belagat* (6. bs). İstanbul: 3F Yayınevi.
- Saussure, F. (2001). *Genel dilbilim dersleri* (B. Vardar, Çev.) (3. bs). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (1948). *Edebiyat ve söz sanatı terimleri sözlüğü*. Ankara: Yazar.